

สะพานเจริญพาศน์กับหลุมหลบภัย

วราห์ โรจนวิภาต

สะพานเจริญพาศน์สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๖ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓๓ พรรษา ชื่อสะพานจึงต่อด้วยเลขบอกจำนวนพระชนมายุเป็น สะพานเจริญพาศน์ ๓๓

รูปแบบของสะพานที่สร้างเท่าที่เห็นตอนผู้เขียนเป็นเด็ก เป็นสะพานคอนกรีตข้ามคลองบางกอกใหญ่ ราวสะพานทั้งสองข้างเป็นกำแพงทึบ บนราวสะพานเป็นรูปพญานาค ๒ ตัวเลื้อยมาชนกันที่กึ่งกลางสะพาน ระหว่างตัวพญานาคทั้งสองเป็นวงกลมมีชื่อสะพานเจริญพาศน์ ตัวพญานาคปั้นด้วยปูนสวยงามตลอดทั้งตัว มีครีบบมีเกล็ดอย่างสัตว์ในวรรณคดี เหตุที่ใช้สัญลักษณ์พญานาคเพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ มีพระบรมราชสมภพในปีมะโรงนักษัตร เมื่อเดินข้ามสะพานนี้จึงชอบที่จะเอามือลูบไล่ไปตามลำตัวของพญานาค ด้านในของราวสะพานมีทางแคบๆ กันไว้ให้คนเดิน ความกว้างของสะพานไม่มาก ขนาดรถเมล์เล็กๆ วิ่งสวนกันได้ รถเมล์สมัยนั้นมีบันไดขึ้นทางท้ายรถ มีม้ายาวให้ผู้โดยสารนั่งสองฝากเหมือนรถโดยสารบางท้องที่ในต่างจังหวัดเดี๋ยวนี้ จะด้วยเหตุผลใดไม่ทราบได้ ทางการได้รื้อสะพานที่ปรับปรุงใหม่ ทูบราวสะพานที่มีตัวพญานาคทั้งสองข้างออกทั้งหมด แล้วทำเป็นเสาตั้งเป็นระยะๆ ใช้ท่อเหล็กกลวงสอดเข้าไประหว่างเสาโดยตลอด เป็นราวสะพานแทนของเก่า ชื่อสะพานที่เคยมีอยู่กึ่งกลางสะพานหายไป

สะพานที่เปลี่ยนแปลงในครั้งนี้อยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ข้างสะพานตรงชายน้ำด้านตลาดยังยืน มีร้านค้าไม้แปรรูปและอุปกรณ์ก่อสร้าง เจ้าของกิจการเป็นชาวมุสลิมชื่อ นายหมัด กัลปียานสุต ชาวบ้านเรียกสั้นๆ ว่าร้านนายหมัด เหนือร้านนายหมัดขึ้นมา ทางการได้สร้างหลุมหลบภัยคอนกรีตไว้ ๑ หลุม เพื่อให้ประชาชนในละแวกนั้นหลบภัยสงครามจากเครื่องบินที่มาทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ ระหว่างร้านนายหมัดกับหลุมหลบภัยเป็นทางเข้าตลาดยังยืน เป็นสะพานไม้ทอดข้ามจากตลาดสะพานเจริญพาศน์ไปยังตลาดยังยืน สรุปความตรงนี้คือร้านนายหมัดกับหลุมหลบภัยอยู่ต่ำกว่าสะพานเจริญพาศน์ หลุมหลบภัยที่วามีอักษรปั้นด้วยปูน บอกสถานภาพของหลุมว่า “หลุมหลบภัยบรรจุได้ ๖๐ คน” ทางเข้ามีทางเดียว แต่ไม่มีใครใช้ เพราะเข้าไปแล้วมืดทึบมองอะไรไม่เห็น ซ้ำไม่มีอากาศหายใจ ทางการได้แก้ไขด้วยการใช้ท่อน้ำทำด้วยซิเมนต์ ทำเป็นปล่องบนหลังคาคลุม ๒ ปล่อง เพื่อให้มีอากาศถ่ายเท แต่ก็ไม่มีใครใช้ ด้วยเกรงว่าหากถูกระเบิดตกลงหลุมก็ตายกันหมด ผู้อยู่ข้างนอกไม่ได้ยังพอมองเห็นว่าเครื่องบินบินไปทางไหน จะได้ตัดสินใจหาทางป้องกันตนเองตามเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เครื่องบินที่มาโจมตีกรุงเทพฯ ในครั้งนั้นเป็นของอเมริกา เป็นเครื่องบิน ๔ ไบพัต เรียกว่า บี ๒๕ นับว่าเป็นเครื่องบินรบทันสมัยที่สุดในเวลานั้น

หลุมหลบภัยอย่างเดียวกันนี้มีอีกแห่งหนึ่งหน้าโรงเรียนศึกษานารี ย่านวงเวียนเล็ก ยังคงเหลืออยู่ เป็นอนุสรณ์แห่งสงคราม แต่ก็จมน้ำไปครั้งหนึ่ง บนหลังคาหลุมหลบภัยตัดแปลงปลูกไม้ดอก หลุมหลบภัยที่สวยงามที่สุดเป็นหลุมหลบภัยหน้าสถานีรถไฟหัวลำโพง ที่ตรงนี้เดิมทำเป็นอาคารกลมอย่างลูกโลกเพียงครั้งเดียว ด้านบนมีข้างสามเศียรหล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์ประดับอยู่ เมื่อเกิดสงครามได้ตัดแปลงอาคารกลมนี้เป็นหลุมหลบภัย มีชื่อป้ายบอกให้รู้ว่าเป็นหลุมหลบภัย แต่จะใช้ได้ดีแค่ไหน ตอบไม่ได้ เพราะหลุมหลบภัยตรงนี้มีขนาดเล็กและไม่ได้สร้างไว้เพื่อเป็นหลุมหลบภัย จนได้ไม่มาก สงครามเลิกแล้วหลายสิบปีจึงได้รื้อออกทั้งหมด สร้างเสาหินอ่อนแทนที่ แล้วเอาข้างสัมฤทธิ์ ๓ เศียรประดับไว้อย่างที่เห็นทุกวันนี้ หลุมหลบภัยฝั่งกรุงเทพฯ คงมีอีกหลายแห่ง แต่ไม่เคยเห็น นอกจากสามแห่งนี้เท่านั้น ขอวกเข้าเรื่องสะพานเจริญพาศน์ต่อไป

เมื่อความเจริญของบ้านเมืองมีมากขึ้น ทางรถไฟขยายสะพานเจริญพาศน์ให้กว้างขวางกว่าเดิม เพื่อรองรับรถขนาดต่างๆ ที่ต้องใช้สะพานแห่งนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ หากจะเรียกว่าสร้างใหม่ทั้งหมดก็ได้ ขนาดความกว้างๆ กว้างกว่าเดิมหนึ่งเท่าตัว ความสูงๆ จากเดิมราว ๒ เมตร เฉพาะช่วงทางเดินรถก่ออิฐฉาบปูนเป็นกำแพงเตี้ยๆ ตั้งเอาไว้ ส่วนทางเดินของคนกันออกไปอยู่ข้างนอก ราวสะพานเปลี่ยนเป็นลูกกรงอลูมิเนียมกลมวง เป็นแนวตั้งโดยตลอด มีเสาไฟฟ้าตั้งอยู่บนราวปลายสะพานทั้งสองฟาก การขยายสะพานครั้งนี้ขยายทางด้านตลาดยั่งยืน (ตลาดป๊อบ) โดยสร้างสะพานใหม่ที่ว่านี่ก่อน เมื่อเสร็จแล้วจึงรื้อสะพานเก่าของเดิมออกสร้างใหม่อีกครั้ง ทั้งนี้เพื่อมิให้ประชาชนต้องเดือดร้อน

ได้กล่าวมาแล้วว่าสะพานที่สร้างใหม่สูงกว่าสะพานเก่า บริเวณคอสะพานหรือใต้สะพานตรงชายน้ำ จึงสามารถทำลานเล็กๆ ใต้สะพานให้คนเดินลอดได้ บางครั้งก็ใช้เป็นที่เล่นของเด็กในละแวกนั้น เฉพาะชายน้ำฝั่งกุฎิเจริญพาศน์เดิมเป็นที่ว่างที่ทางการกันเอาไว้ขยายสะพาน มีทำน้ำสาธารณะ กุฎิเจริญพาศน์เมื่อมีงานบุญทำพิธีมะหะหรั้า จะมีรายละเอียดอะไรบ้างไม่รู้ เพราะทางกุฎิจะเอาผ้ากั้นรอบๆ กำแพงกุฎิ ไม่ให้คนศาสนาอื่นได้เห็นพิธีของเขา แต่ก็มีเสียงเล่ากันว่า มีแห่ลั้งไก่ ทุบอก ลุยไฟ และกริดศิระะ พิธีกริดศิระะเป็นพิธีของมุสลิมนิกายชีอะห์ ผู้ชายมุสลิมทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะกริดศิระะในพิธีมะหะหรั้า ใช้ผ้าขาวเจาะรูรอบๆ แล้วสวมคอ ปล่อยชายทั้งสองข้างทางด้านหน้าและด้านหลัง เพื่อรองรับเลือดที่ไหลออกมา เสร็จพิธีราว ๓-๔ โมงเย็น พวกที่กริดหัวจะเอาผ้าที่รองเลือดมาซักที่ชายคลอง ช่วงนั้นเป็นเวลาช่วงน้ำลงและหัวน้ำขึ้น น้ำในบริเวณที่ซักผ้าแดงเป็นฟองฟอด พวกเราก็ยืนดูกันบนสะพานสักพักก็จางหายไป เพราะช่วงน้ำลงน้ำไหลค่อนข้างแรง พิธีมะหะหรั้ายังมีอยู่ แต่การกริดศิระะจะทำสืบต่อมาหรือไม่ฉันไม่ทราบ ทั้งบางพวกที่เป็นมุสลิมนิกายชีอะห์เหมือนกันก็ไม่กริดศิระะ เช่น พวกมัศยิดผดุงธรรมที่อยู่ถัดไป

การสร้างและการขยายสะพานเจริญพาศน์ครั้งหลังนี้ จำเป็นต้องสร้างคร่อมบริเวณที่เคยเป็นร้านค้าไม้แปรรูปและวัสดุก่อสร้างของนายหมัด กัลป์ยามสุด กับหลุมหลบภัย ตรงบริเวณร้านค้าไม้ไม่มีปัญหา เพราะเลิกกิจการไปแล้ว ปัญหาอยู่ตรงหลุมหลบภัยเพราะเกาะเกาะในการก่อสร้าง มีการเรียกร้องให้อนุรักษ์ไว้ เป็นอนุสรณ์แห่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ในที่สุดได้ข้อสรุปตกลงที่จะอนุรักษ์ไว้ โดยให้ผู้รับเหมาหาวิธีที่จะไม่ให้ทาบและทำลายทิ้ง ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะจำเป็นต้องลงเข็มบริเวณนี้ ให้แข็งแรงตามหลักวิชาของการก่อสร้าง สุดท้ายเมื่อตอกเสาเข็มลงไปหลุมหลบภัยก็พังเกือบทั้งหมด ข้อตกลงระหว่างผู้รับเหมากับทางราชการเป็นเพียงให้เรื่องคัดค้านระงับไประยะหนึ่ง กลุ่มผู้อนุรักษ์ก็ไม่ได้ติดตาม พอเรื่องเงียบก็ต้องทาบทิ้งไป ปัจจุบันเหลือซากบางส่วนอยู่ใต้สะพาน ถ้าไม่มีป้ายบอกว่าเป็นหลุมหลบภัยคงไม่มีใครทราบ หลุมหลบภัยที่เหลือรอดเป็นหลุมหลบภัยหน้าโรงเรียนศึกษานารีเพียงแห่งเดียวเท่านั้น

สะพานเจริญพาศน์เป็นสะพานหนึ่งในสะพานชุด “เจริญ” ต่อด้วยตัวเลขบอกระชนมาอยู่ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของแต่ละปี สะพานชุดเจริญที่โปรดให้สร้างมี ๖ สะพาน ดังนี้

๑. สะพานเจริญรัช ๓๑ ข้ามคลองคูเมืองเดิมที่ปากคลองตลาด
๒. สะพานเจริญราษฎร์ ๓๒ ข้ามคลองมหานาค
๓. สะพานเจริญพาศน์ ๓๓ ข้ามคลองบางกอกใหญ่ หรือคลองบางหลวง
๔. สะพานเจริญศรี ๓๔ ข้ามคลองคูเมืองเดิมตรงวัดบูรณะศิริมาตยาราม
๕. สะพานเจริญสวัสดิ์ ๓๕ ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมตรงหัวลำโพง

แต่ละสะพานมีรูปแบบแตกต่างกันไป บางสะพานยังเหลืออยู่ในสภาพเดิม บางสะพานถูกทาบทำลายทิ้งสร้างใหม่ผิวดูผิดร่างไปเลย เช่น สะพานเจริญสวัสดิ์ ๓๕ ที่ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมตรงหัวลำโพง เป็นสะพานที่สร้างสวยงาม ข้างสะพานทำเป็นรูปดอกไม้ใบไม้ ปั้นด้วยแผ่นโลหะอย่างประณีต เช่นเดียวกับสะพานผ่านฟ้า เมื่อสำนักกรุงเทพมหานครได้ขยายสะพานและปรับปรุงถนนพระราม ๔ กับถนนเลียบคลองผดุงกรุงเกษม ต้องสร้างสะพานคอนกรีตค้ำยันไปกับสะพานเจริญสวัสดิ์ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างของเก่ากับของใหม่ แรกๆ ยังนึกว่าทางการคงจะรักษาสะพานเจริญสวัสดิ์เอาไว้ เพราะเป็นสะพานที่สวยงามไม่แพ้สะพานผ่านฟ้า และคงจะเป็นด้วยสะพานทั้งสองมีรูปแบบแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ประกอบกับนิสัยคนไทยเห่อของใหม่ ผู้มีอำนาจในเวลานั้นจึงรื้อสะพานเจริญสวัสดิ์ออกทั้งหมด แล้ว

สร้างใหม่ให้เหมือนกับอีกสะพานที่สร้างใหม่ควบคู่กันอย่างที่เห็นทุกวันนี้ สะพานเจริญพาศน์ก็เหมือนกัน
ถูกรื้อปรับปรุงมาแล้ว ๓ ครั้ง จนไม่มีเค้าของเดิมเหลืออยู่เลย ที่เหลืออยู่คือชื่อสะพานเท่านั้น